

(221.-234.) može li se arminijanizam u Engleskoj i Nizozemskoj opisati instrumentarijem teorije konfesionalizacije, dok je Ludolf Pelizaeus u radu "Die iberische Halbinsel und die Kolonien zwischen Konfessionalisierung und Sonderweg" (203.-220.) istražio je li konfesionalizacijska paradigma primjenjiva i na primjeru Iberskoga poluotoka. U posljednjemu radu pod naslovom "Die frühneuzeitliche Konfessionalisierung und das 19. Jahrhundert" (265.-282.) Martin Friedrich u sklopu debate o funkciji konfesionalnoga u moderni razmatrao je tezu o 19. stoljeću kao drugome konfesionalnom dobu. Osim spomenutih radova na kraju knjige jedan od sudionika, Dirk Pfeifer, iznio je širi prikaz diskusije koja se razvila nakon izlaganja o različitim pitanjima koja su otvorili autori u svojim tekstovima. Za istraživače novovjekovne religijske povijesti ova knjiga može biti vrlo zanimljiva jer pruža uvid u razvoj i dosege konfesionalizacijske paradigme, njezine dvojbene strane kao i promišljanja u kojemu bi se smjeru ona trebala dalje razvijati.

Zlatko Kudelić

Darka Bilić, *Inženjeri u službi Mletačke Republike: inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Albaniji i Dalmaciji*, Split: Književni krug, 2013., 421 stranica

U izdanju splitskoga Književnog kruga u sklopu biblioteke Knjiga Mediterana 2013. godine objavljena je knjiga Darke Bilić *Inženjeri u službi Mletačke Republike*. Riječ je o prerađenoj i dopunjenoj disertaciji mlade znanstvenice izrađene pod mentorstvom akademika Radoslava Tomića, a obranjene 2010. godine na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Cilj je knjige valorizirati doprinos inženjera graditeljskoj baštini istočne obale Jadrana (od Kvarnera do Bara), identificirati imena osoba koje su obavljale dužnost inženjera te precizirati vrijeme njihova djelovanja na mletačkim stečevinama na istočnoj obali Jadrana. Također, s obzirom na ustaljeno tumačenje uloge inženjera isključivo kroz vojni predznak (izgradnja i obnova vojnih utvrda), autorica je u istraživanju naglasak stavila na analizu njihove djelatnosti na zadacima izgradnje i obnove civilne arhitekture.

Knjiga se sastoji od četiri cjeline te nekoliko priloga – opsežnih biografija inženjera i velikoga broja arhivskih priloga. U *Uvodu* (7-14) uz cilj i metode rada predstavljene su temeljne odrednice razvoja utvrdnoga graditeljstva i inženjerske službe s naglaskom na ulogu arhitekata koji su do kraja 16. stoljeća vršili ulogu inženjera pri izgradnji fortifikacija.

Inženjeri – državni službenici (15-69) poglavlje je u kojemu autorica raščlanjuje osnovne sastavnice uspostave, organiziranja i djelovanja inženjerske službe u Mletačkoj Dalmaciji i Mletačkoj Albaniji. U prvome djelu prikazuje širok raspon tehničkih znanja i nadležnosti inženjera koji se, sukladno političkoj situaciji, razlikovao u 17. i u 18. stoljeću. Naime, dok je u „ratnome“, 17. stoljeću naglasak bio na obnovi i izgradnji vojne, obrambene arhitekture, u 18. stoljeću do izražaja je više došla njihova djelatnost na civilnim građevinama u državnomu vlasništvu – u prvoj polovici stoljeća to se poglavito odnosilo na novooslobođene mletačke stečevine. Autorica navodi raznovrsne aktivnosti i zadatke koje su obnašali inženjeri: popravak i obnova građevina u državnomu vlasništvu (kneževih palača i drugih rezidencija), rekonstrukcija zgrada zdravstvenih ureda, izgradnja lazareta, popravci mosto-

va, isušivanje močvara i drugo. Uz te javne inženjere (zaposlene u Uredu generalnoga providura) autorica se osvrće i na vojne inženjere – pripadnike vojnih postrojbi stacioniranih duž mletačkoga teritorija na istočnoj obali Jadrana. Osim navedenih koncem 18. stoljeća ustanovljena je i služba inženjera za granična pitanja. U drugome dijelu poglavlja autorica na temelju relativno malenoga uzorka gradiva pruža dragocjen uvid u privatni život inženjera pokazujući kako su neki među njima gajili prijateljske i rodbinske veze, dočim su neki bili u lošim odnosima. Uz to se osvrće i na edukaciju inženjera, koji su se većinom školovali u Vojnoj školi u Veroni te na primjere kojima je inženjerski posao bilo obiteljsko zanimanje (primjerice obitelj Moser de Filseck). Posljednji reci posvećeni su majstorskim družinama (*Compagnia d'Artisti*), posebice djelatnosti u izvorima dobro dokumentiranoga protomajstora Antonija Piovesana te Inventaru i Katastru državnih građevina izradu kojih je 1788. godine odredio generalni providur Angelo Memo.

Res publica (71-128) poglavlje je u kojemu autorica detaljno razrađuje brigu za izgradnju i održavanje građevina koje su dolaskom istočnojadranskoga prostora pod mletačku vlast postale vlasništvo središnje vlasti u Veneciji. U državnome vlasništvu tako su se našle civilne građevine i profane i sakralne namjere te vojne građevine. Autorica svakom od navedenih tipova građevina posvećuje detaljnu analizu te zaključuje da se sukladno teškome političkom i gospodarskom stanju u pokrajini, mletačka središnja vlast u nedovoljnoj mjeri i bez osmišljenoga plana, uz politiku maksimalne štednje, odnosila i prema javnim građevinama. Unatoč tome u 18. su stoljeću, zahvaljujući trudu i angažiranosti inženjera, izgrađena, dograđena i obnovljena brojna zdanja duž cijele istočne obale Jadrana.

na. Od zdanja profane arhitekture autorica posebice ističe izgradnju i obnovu građevina na teritorijima osvojenim tijekom posljednjih ratnih operacija u dalmatinskome zaleđu (Sinj, Knin, Imotski) te radove na splitskome i hercegnovscome lazaretu. Također, od konca 17. stoljeća mletačka je vlast, dozvolom pape, imala pravo patronata nad župama i biskupijama koje je uspjela osloboditi od osmanske vlasti. Kao takva bila je obvezna financirati i organizirati gradnju svih potrebitih objekata za što su bili zaduženi inženjeri. Autorica kao primjere te politike navodi izgradnju katedrale sv. Marka u Makarskoj, katedrale Porođenja Blažene Djevice Marije u Sinju, župne crkve u Dobroti te primjere nekoliko splitskih crkava. Ističe i primjere rada inženjera na projektiranju i nadzoru izvedbe zvonika (primjerice zvonika crkve Gospe od Kaštela u Zadru). Naposljetku, vrlo su zanimljivi dijelovi poglavlja u kojima se analiziraju urbanistički projekti inženjera koji su novom prostornom regulacijom trebali osigurati i bolju kvalitetu života stanovnika. Autorica rečeno analizira na primjeru Biljana Gornjih i Korlata u zadarskomu zaleđu te splitskoga Geta.

Nakon *Zaključka* (129-136) slijedi opsežan i vrlo vrijedan prilog *Biografije i opusi inženjera* (137-270). U njemu su abecednim redom popisani svi inženjeri zabilježeni i identificirani tijekom ovoga opsežnog istraživanja. Ukupno je popisano i biografski obrađeno pedeset inženjera. Život i djelovanje nekih od njih vrlo je detaljno opisano, kao primjerice angažman Francesca Melchiorija i Bartolomea Riviere, dočim su neki inženjeri zastupljeni tek s pokojim podatkom (primjerice Pietro Signoretti i Domenico Roselli).

Nakon ovoga svojevrsnog leksikona inženjera slijedi još jedan vrijedan prilog. U cjelini *Arhivski prilozi* (271-366) autorica je objavila transkripciju 157 isprava pronađe-

nih u Archivio di Stato di Venezia i u Državnome arhivu u Zadru, koji se odnose na djelatnost inženjera u Mletačkoj Dalmaciji i Mletačkoj Albaniji. Raznovrsnost fondova (primjerice mletačkih Senato Mar, Proveditori delle Fortezze, Savio Cassier) – osim što ilustriraju zavidnu količinu obrađenoga arhivskog gradiva – svjedoče i o kompleksnosti i zahtjevnosti ovoga istraživanja.

U knjizi se još nalazi i popis literature (367-380), opširan sažetak na talijanskome jeziku (381-398), popis ilustracija preuzetih iz Državnoga arhiva u Veneciji (399-400) te kazalo osobnih imena (401-407) i geografskih pojmova (409-418).

Knjiga Darke Bilić o inženjerima koji su u službi Mletačke Republike djelovali duž istočne obale Jadrana u 18. stoljeću vrijedno je djelo koje izaziva iznimnu pozornost. Raznoliko i brojem impresivno korišteno arhivsko gradivo upotpunjeno brojnom literaturom otvorilo je autorici brojna istraživačka pitanja te pružilo uvid u kompleksnost i višeslojnost istraživane problematike. Na kraju možemo zaključiti da je knjiga vrijedan doprinos istraživanju prošlosti (poglavito urbanih sredina) Dalmacije i Boke kotorske u ranome novom vijeku te predstavlja nezaobilazan izvor ne samo za povjesničare umjetnosti nego i za povjesničare, arhitekta i sve one koji u svojim istraživanjima proučavaju vizualni identitet dalmatinskih i bokeljskih gradova.

Maja Katušić

Croatica christiana periodica, god. XXXVII., br. 2 (2013), 229 stranica

U izdanju Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnog fakulteta objavljen je 2013. godine 72. broj znanstvenoga časo-

pisa *Croatica christiana periodica*. Časopis je podijeljen u tri cjeline: *Rasprave i prilozi* (1-178), koji sadrže sedam izvornih znanstvenih radova i jedan pregledni rad, *Prikazi i recenzije* (179-220), u kojima su predstavljeni prikazi raznih nedavno objavljenih knjiga, zbornika radova i znanstvenih časopisa, kao i nosača zvuka te jedno izvješće sa znanstvenoga skupa Na kraju časopisa nalazi se redovita rubrika *Primljene publikacije* (221-224).

Prva cjelina započinje radom Ivana Jurkovića *U potrazi za slavom mučeništva? Sv. Nikola Tavelić i martirski pokret u Córdoba – razlike i sličnosti* (1-19). U radu se razmatra pitanje namjernoga mučeništva u srednjemu vijeku. Autor analizira dva primjera toga fenomena, od kojih se raniji odnosi na javne nastupe tridesetak kršćana u Córdoba sredinom 9. stoljeća, a kasniji na nastup franjevac predvođenih Nikolom Tavelićem u Jeruzalemu koncem 14. stoljeća. U oba slučaja kršćani su pred dužnosnicima islamskih vlasti izjavili da je Muhamed lažni prorok, odnosno islam lažna vjeroispovijest, zbog čega su bili osuđeni na smrt i pogubljeni. Iznoseći sličnosti i razlike između ta dva slučaja, autor nastoji utvrditi je li se radilo o strastvenoj želji da se svetost postigne mučeništvom ili o istinskomu pokušaju obraćeničkoga djelovanja.

Marko Jerković potom u radu *Kandidati za prebendu Zagrebačkog kaptola u provizijama pape Bonifacija IX. (1389. – 1404.)* (21-49) analizira odnos Rimske kurije i kandidata za prebendu Zagrebačkoga kaptola u vrijeme Velikoga zapadnog crkvenog raskola. U to doba nastupila je kurijalna reforma pape Bonifacija IX. koja je bila usmjerena prema uspostavi neosporne papine uloge u regulaciji crkvenoga napredovanja svećenstva. Prema tumačenju autora u tome sustavu glavni oslonac Rimske kurije bile su provizije odnosno bule o imenovanjima kandi-